

ПОНЯТТЯ, ВИДИ ТА СПЕЦИФІКА ЗАСНУВАННЯ ГОСПОДАРСЬКИХ ТОВАРИСТВ У КРАЇНАХ ЄС

УДК 347.1; 347.7

Євроінтеграція України, процеси гармонізації національного законодавства із законодавством Європейського Союзу (далі - ЄС) зумовлюють необхідність у проведенні компаративістичних досліджень функціонування правових інститутів у країнах ЄС. Запозичення досвіду європейських країн, з одночасним урахуванням особливостей національної правової традиції мають на меті вдосконалення вітчизняного законодавства, приведення його у відповідність до вимог світової спільноти, сприяють розширенню ринку, залученню інвестицій та позитивно впливають на економічну сферу держави.

Корпоративне право країн ЄС стало базою для формування корпоративного законодавства України. Одним із питань, яке станом на сьогодні є дискусійним у площині національного корпоративного права є питання господарських товариств та їх видів. Саме тому у рамках цієї статті зосередимо увагу на правову природу, особливості створення, організації діяльності та функціонування господарських товариств у країнах ЄС.

Інститут господарських товариств неодноразово ставав предметом дослідження представників доктрини корпоративного права. Окремі питання правової природи господарських товариств досліджували В.А. Васильєва, О.Р. Ковалишин, Ю. Ю. Юркевич, О.І. Зозуляк, А.В. Зеліско, Л.В. Сіщук, І.В. Спасибо-Фатєєва, Т.І.Бровченко та інші.

Метою дослідження є комплексний аналіз досвіду країн ЄС в контексті правового регулювання інституту господарських товариств, визначення підходів до поділу господарських товариств, особливостей їх створення та функціонування, з'ясування перспектив впровадження зарубіжних механізмів нормативно-пра-

вового регулювання створення та діяльності господарських товариств в українське законодавство.

Виклад основного матеріалу. У національному законодавстві поняття господарського товариства наводиться у Законі України (далі – ЗУ) «Про господарські товариства» [1]. Під господарським товариством розуміється юридична особа, статутний (складений) капітал якої поділений на частки між учасниками. Господарськими товариствами визнаються підприємства, установи, організації, які створені на засадах угоди юридичними особами та громадянами шляхом об'єднання їх майна та підприємницької діяльності з метою одержання прибутку [1]

Характерною особливістю вітчизняного підходу до визначення організаційно-правових форм господарських товариств є закритий перелік видів господарських товариств, так згідно статті 84 Цивільного кодексу України (далі – ЦК України) [2] господарськими товариствами є: повні товариства (далі – ПТ), командитні товариства (далі – КТ), товариства з обмеженою відповідальністю (далі – ТОВ), товариства з додатковою відповідальністю (далі – ТДВ) та акціонерні товариства (далі – АТ). Господарські товариства в Україні характеризуються наступними ознаками: спеціальне нормативно-правове регулювання; наявність статусу юридичної особи; універсальність організаційно-правової форми; корпоративний характер управління; подільність майна товариства на частки відповідно до розміру визначеного в установчому документі; наявність в учасників товариства корпоративних прав; наявність в учасників товариства обов'язків; здійснення діяльності з метою отримання прибутку, тощо [3, с. 82].

На міжнародному рівні нормативним актом, який став своєрідним поштовхом до уніфікації правових норм у сфері регулювання створення та діяльності підприємницьких товариств є Договір про заснування Європейської Спільноти від 25.03.1957 (далі – Договір) [4]. У статті 48 Договору розкривається поняття «товариства» під яким розуміють товариства, засновані за цивільним чи торговим правом, зокрема кооперативи та інші юридичні особи, крім неприбуткових, чия діяльність регулює публічне чи приватне право [4]. Як впливає із вказаного визначення, євро-

пейський законодавець трактує поняття «товариства» у широкому значенні, що може бути обумовлено різноманіттям у виборі форм підприємницької діяльності в різних країнах. Ключовими особливостями «товариств» згідно Договору є їх створення на підставі норм цивільного чи торговельного права та здійснення діяльності з метою одержання прибутку.

Певні особливості до визначення підходів функціонування підприємницьких товариств спостерігаються у країнах англосаксонської системи права. У законодавстві Великої Британії основні типи компаній визначаються Актом про компанії у редакції від 2006 року [5]. Це зокрема: компанії з обмеженою відповідальністю, компанії з необмеженою відповідальністю, приватні та публічні компанії; компанії з статутним капіталом, компанії відповідальність яких обмежена гарантією, компанії, які представляють інтереси громади [5].

Компанії у Великобританії створюються та діють на підставі засновницького договору, яким закріплюється спільне волевиявлення учасників на створення товариства та статуту, який визначає правила, напрямки діяльності компанії, порядок ведення справ та розподілу прибутків.

Крім того, у праві Великобританії поширеною є така організаційно-правова форма з як партнерства, правовий статус яких визначено спеціальними законами, зокрема Законом про товариство від 1890 р. [6]. Концепція партнерств полягає у тому, що партнери наділені правом рівною мірою брати участь у розподілі прибутків та збитків, права та обов'язки партнерств є правами та обов'язків партнерів, а майно використовується лише в цілях партнерства та відповідно до договору. За своєю правовою природою британські партнерства мають спільні ознаки з українськими повними товариствами, однак партнерства відповідно до права Великої Британії не наділені статусом юридичної особи та не підлягають державній реєстрації.

Варто також вказати, що законодавства Великобританії визначає також обмежені партнерства, правовий статус яких визначається Актом про Обмежені партнерства 1907 р. [7] Особливістю такого партнерства є те, що воно підлягає державній реєстрації, у

ньому є як мінімум один генеральний партнер, який несе відповідальність за всіма зобов'язаннями та боргами партнерства і мінімум один партнер, відповідальність якого обмежується внеском у статутний капітал товариства, що є близьким до українських командитних товариств. У 2000 р. у Великобританії Законом “Про товариства з обмеженою відповідальністю” [8] запроваджено партнерства з обмеженою відповідальністю, яке підлягає державній реєстрації та наділено статусом юридичної особи.

Таким чином, на відміну від українського законодавства у Великій Британії відсутній чіткий поділ підприємницьких товариств на господарські товариства та інші підприємницькі товариства. Цікавим є також досвід Великобританії у частині регулювання правової діяльності партнерств, які наділені правосуб'єктністю, однак не являються юридичними особами.

Для країн романо-германської правової системи традиційним є поділ господарських товариств на товариства капіталів та товариства осіб. У ряді країн ЄС поділ господарських товариств на товариства осіб та товариства капіталу (майна) закріплений на законодавчому рівні [9, с. 18]. До прикладу, основною формою ведення комерційної діяльності в Республіці Польща є торговельні товариства, правове становище яких врегульоване Кодексом торговельних товариств (далі – КТТ) від 15 вересня 2000 р [10]. Польські торговельні товариства наділені власною правосуб'єктністю, яка відокремлена від їх учасників, можуть від свого імені набувати права та створювати обов'язки. Ст. 4 параграфу 1 КТТ поділяє торговельні товариства на товариства осіб, до яких відносяться повне товариство, партнерське товариство, командитне і командитноакціонерне товариство та товариства майна, до яких належать: товариство з обмеженою відповідальністю, акціонерне товариство та просте акціонерне товариство [10].

Товариства осіб у Польщі характеризуються тим, “що вони не наділені статусом юридичної особи, зміни суб'єктного складу у товариствах осіб передбачають внесення змін до договору товариства, смерть одного з учасників є підставою для припинення товариства, що вказує на особливе значення суб'єктного складу та ролі кожного з учасників у діяльності товариства, ведення справ

здійснюється їх учасниками, учасники у випадку необхідності несуть субсидіарну відповідальність за зобов'язаннями товариства та представляють його інтереси, тощо. Для товариств капіталу характерними є наявність статусу юридичної особи, можливість учасників товариства вільно відчужувати свої корпоративні права, які виражені в частках чи акціях, ведення справ товариства та представлення його інтересів покладається на компетентний орган – правління товариства” [11, с. 49-50]. Для товариств капіталу характерними є наявність статусу юридичної особи, можливість учасників товариства вільно відчужувати свої корпоративні права, які виражені в частках чи акціях, ведення справ товариства та представлення його інтересів покладається на компетентний орган – правління товариства [11, с. 50].

Окремо варто звернути увагу на польські партнерства (*spółka partnerska*) (ст.ст. 86–89 КТТ Республіки Польща), які здійснюють підприємницьку діяльність, мають власне фірмове найменування та створюються партнерами для цілей здійснення «вільної» професії. Згідно статті 88 ККТ до представників вільної професії належать: архітектори, страхові брокери, аудиторы, нотаріуси, консультанти, бухгалтери, адвокати, лікарі, патентні повірені, тощо [10]. Партнерські товариства подібно до повних та командитних товариств створюються та діють на підставі договору та підлягають реєстрації. Основна відмінність та перевага *spółka partnerska* від інших товариств осіб полягає у обмеженні ризиків, пов'язаних із наслідками помилок інших партнерів у процесі здійснення підприємницької діяльності, якщо договором про створення товариства не передбачено іншого, то партнер не несе відповідальності за зобов'язаннями іншого партнера, за зобов'язаннями осіб, які працюють у товаристві [12, с. 49].

У вітчизняній правовій площині наближений прототип інституту *партнерств* представників вільних професій дістає своє відображення у такій організаційно-правовій формі юридичної особи як адвокатські об'єднання (далі – АО), правовий статус яких визначається ЗУ «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» [13]. АО є організаційною формою здійснення адвокатської діяльності, юридичною особою, яка створюється шляхом

об'єднання двох чи більше адвокатів, підлягає реєстрації та діє на підставі статуту, має самостійний баланс, може мати печатку, штампи та бланки з своїм найменуванням, відкривати рахунки у банках. Підприємницький характер діяльності АО також не варто піддавати сумніву, оскільки представники професії об'єднуються з метою спільного здійснення професії та отримання прибутку. Характерною відмінністю українських АО від *spółka partnerska* є наявність в АО статусу юридичної особи та відсутність статусу господарського товариства. На нашу думку, досвід польських партнерств заслуговує на увагу українського законодавця, запровадження такої форми господарських товариств сприятиме консолідації зусиль представників професій для провадження спільної та водночас незалежної професії (лікарі, аудиторі, нотаріуси, архітектори, тощо), мінімізує ризики несення відповідальності партнера за зобов'язаннями інших партнерів та осіб, на відміну від моделі розподілу відповідальності у ПТ та КТ.

У Німеччині повні товариства і командитні товариства не мають статусу юридичних осіб [14], створюються на підставі договору між засновниками, який укладається у довільній формі не менше ніж двома фізичними та/або юридичними особами, містить мету та напрямки спільної діяльності партнерів, є внутрішнім регулятором відносин між ними. Німецькі партнерства вважаються створеними з моменту укладення засновницького договору, однак для здійснення комерційної діяльності останні підлягають реєстрації у торговельному реєстрі.

У Австрії також характерний поділ поділ господарських товариств на товариства осіб, які не мають статусу юридичної особи та товариства капіталу, що закріплено у Комерційному кодексі Австрії [15]. До товариства осіб відносяться командитне товариство, відкрите товариство, просте товариство та негласне товариство. Характерними ознаками товариств осіб є те, що право участі у товаристві не успадковується та не відчужується, учасники несуть повну відповідальність за зобов'язаннями господарського товариства, у випадку смерті або вибуття одного з учасників, товариство припиняє свою діяльність, якщо інше не визначено засновницьким договором. Товариствами капіталу в Австрії є ТОВ,

АТ та Європейське товариство. Для товариств капіталу характерними є наступні ознаки: в основі товариства лежить майнова участь учасників, вільне відчуження корпоративних прав, обмежена відповідальність учасників, вихід з товариства чи смерть одного з учасників не є підставою для припинення товариства [16, с. 44]. Аналогічний підхід представлений у законодавстві Чеської Республіки, де товариства осіб не мають статусу юридичної особи та створюються на підставі засновницького договору між засновниками [17].

У вітчизняній доктрині неодноразово висловлювалися думки щодо запровадження такої організаційно-правової форми суб'єктів господарювання як повні товариства без статусу юридичної особи, що є цікавою пропозицією, водночас, впровадження даного досвіду в площину українського правового регулювання вимагає перегляду та переоцінки основоположних засад корпоративного права України в цілому та вимагає подальших ґрунтовних досліджень.

На відміну від наведених вище країн ЄС, у Франції господарські товариства наділені статусом юридичної особи та створюються на підставі установчого документу. Комерційний кодекс Франції виділяє наступні види господарських товариств: повні товариства, у яких члени товариства несуть відповідальність за боргами товариства у повному обсязі всім своїм майном, командитні товариства, у яких частина членів товариств несе відповідальність за зобов'язаннями товариства всім своїм майном, а інша частина – вкладники – несуть відповідальність у межах своїх вкладів, акціонерні товариства та товариства з обмеженою відповідальністю де учасники товариства відповідають у розмірі своїх внесків, особливими формами товариства є командитно-акціонерне товариство та просте акціонерне товариство [18].

Комерційний кодекс Естонії виділяє такі види господарських товариств: повне товариство, командитне товариство, комерційний кооператив, АТ, ТОВ та інші комерційні товариства передбачені законом (ст. 2 Комерційного кодексу Естонії). ПТ та КТ створюються на підставі установчого документу - договору про товариство (ст.ст.82, 125 Комерційного кодексу Естонії). ТОВ та

АТ створюються та діють на підставі установчого договору, додатком до якого є статут товариства (ст.ст. 138, 243 Комерційного кодексу Естонії) [19]. Визначальною особливістю законодавства Естонії є закріплений на законодавчому рівні відкритий перелік комерційних товариств, а також обов'язковість і засновницького (установчого) договору і статуту при реєстрації ТОВ та АТ.

Висновки. Гармонізація українського законодавства із законодавством ЄС є з одного боку обов'язковим елементом для вступу України в ЄС, а з іншого вимагає змістовних досліджень, аналізу особливостей вітчизняної правової традиції та з'ясування перспектив імплементації тих чи інших правових інститутів з метою забезпечення якісного та ефективного функціонування приватно-правових відносин. Запозичення іноземного досвіду в контексті виділення поруч з повними товариствами юридичними особами такої організаційно-правової форми як повне товариство без статусу юридичної особи є доцільним у аспекті спрощення організації та створення суб'єкта господарювання та запровадження більш вигідного оподаткування, водночас такі нововведення зумовлюють необхідність перегляду основоположних засад корпоративного права України в цілому, внесення змін до цивільного, податкового, адміністративного законодавства. Законодавство країн ЄС у частині регулювання створення, організації та функціонування господарських товариств характеризується схожістю, водночас у кожній з досліджуваних країн є свої особливості правової традиції та підходів до організації створення та діяльності господарських товариств. Цікавим для дослідження є факт здійснення господарської діяльності з метою отримання прибутку партнерствами, які наділені правосуб'єктністю, однак не являються юридичними особами у Великобританії. Досвід польських партнерств також заслуговує на увагу українського законодавця, запровадження таких видів господарських товариств сприятиме об'єднанню зусиль представників професій для ведення спільної та водночас незалежної професії (лікарі, аудитори, нотаріуси, архітектори тощо) без ризиків несення відповідальності партнера за зобов'язаннями інших партнерів. У той самий час обов'язковим для врахування є особливості правової системи

у тому числі доцільність та можливість ефективного функціонування партнерств без статусу юридичної особи.

Для більшості країн романо-германської системи права характерним є поділ господарських товариств на товариства осіб та товариства капіталів (Німеччина, Франція, Австрія, Чехія, Естонія). Одночасно вказані країни мають специфічні різновиди таких товариств, переважно ті з них, які належать до товариств-об'єднань осіб, діють без статусу юридичної особи. Спостерігається також специфіка установчих документів, на підставі яких діють господарські товариства в цих країнах (для товариств-об'єднань осіб переважно засновницький договір, для товариств-об'єднань майна статут). Особливістю естонського законодавства є те, що ТОВ та АТ створюються на підставі засновницького (установчого) договору, додатком до якого є статут.

1. Про господарські товариства: Закон України №1576-XII від 19.09.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1576-12#Text>
2. Цивільний кодекс України: Закон України №435-IV від 16.01.2003. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>
3. Юркевич Ю. Порівняльна характеристика об'єднань підприємств та господарських товариств за законодавством України. Національний юридичний журнал: Теорія і практика. 2015. с. 80-84. URL: http://www.jurnaluljuridic.in.ua/archive/2015/2/part_2/18.pdf
4. Договір про заснування Європейської Спільноти (Договір про заснування Європейського економічного співтовариства) від 25.03.1957. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_017#Text
5. Companies Act 2006. URL: <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/2006/46/contents>
6. Partnership Act 1890. URL: <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/Vict/53-54/39/contents>
7. Limited Partnership Act 1907 (LPA 1907). URL: <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/Edw7/7/24/contents>
8. Limited Liability Partnership Act 2000 (LLPA 2000) [13] <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/2000/12/contents>
9. Зеліско А.В. Правова характеристика сучасного стану та тенденцій модифікації системи господарських товариств. Підприємництво, господарство і право. 2/2017, с. 15-19. URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2017/2/4.pdf>

10. *Ustawa z dnia 15.09.2000 r. Kodeks spółek handlowych*. 2022.12.15 . URL: <http://www.przepisy.gofin.pl/przepisy;4,0,9,208,,,ustawa-z-dnia-15092000-r-kodeks-spolek-handlowych.html>
11. *Корпоративне право Польщі та України : монографія Васильєва В. А., Ковалишин О. Р., Гербет Анджей та ін. ; за ред. проф. В. А. Васильєвої. Івано-Франківськ, 2016. 375 с.*
12. *Ковалишин О.Р. Правові запозичення в господарському праві Польщі: досвід для України. Держава та регіони. Серія: Право, 2019 р., № 4 (66), с .47-51. URL: http://www.law.stateandregions.zp.ua/archive/4_2019/10.pdf*
13. *Про адвокатуру та адвокатську діяльність: Закон України №5076-VI від 05.07.2012. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5076-17#Text>*
14. *Bürgerliches Gesetzbuch (BGB). (18.08.1896). URL: <https://www.gesetze-im-internet.de/bgb/BJNR001950896.html>*
15. *Корпоративне право Польщі та України : монографія Васильєва В. А., Ковалишин О. Р., Гербет Анджей та ін. ; за ред. проф. В. А. Васильєвої. Івано-Франківськ, 2016. 375 с.*
16. *Комерційний кодекс Австрії в редакції від 2005 року (Unternehmensgesetzbuch) <https://www.jusline.at/gesetz/ugb>*
17. *On Commercial Companies and Cooperatives (Business Corporations Act): Law of Czech Republic dd. 25.01.2012. URL:<http://obcanskyzakonik.justice.cz/images/pdf/Business-Corporations-Act.pdf>*
18. *Code de commerce. 21.09.2000. Version en vigueur au 04 janvier 2023. URL: https://www.legifrance.gouv.fr/codes/texte_lc/LEGITEXT000005634379/*
19. *Äriseadustik. Vastu võetud 15.02.1995. URL: <https://www.riigiteataja.ee/akt/128122011050>*

Гаполяк Т.В. Поняття, види та специфіка заснування господарських товариств у країнах ЄС

У науковій статті досліджується міжнародний досвід щодо поняття та видів господарських товариств. Автором проаналізовано національне законодавство, нормативно-правові акти країн ЄС та Великої Британії, а також наукові погляди вітчизняних дослідників щодо обраної у статті проблематики.

Наголошено на тому, що правові підходи у відношенні поняття та видів господарських товариств мають спільні риси, водночас кожна правова традиція наділена певними особливостями. Зокрема для країн англосаксонської системи права (Великої Британії) є характерним поділ підприємницьких об'єднань на компанії та партнерства, а для країн романо-германської правової системи типовим є поділ на товариства капіталів та товариства осіб.

На думку автора значний науковий інтерес, становлять положення польського законодавства про т.зв. «вільні партнерства», особливість яких полягає в тому, що вони вправі здійснювати підприємницьку діяльність та наділені статусом юридичної особи, однак партнери не несуть відповідальності за зобов'язаннями одне одного. До вільних партнерств відносяться об'єднання архітекторів, нотаріусів, адвокатів тощо.

У статті наголошується на тому, що у німецькому законодавстві також представлені партнерства, які не є юридичними особами, створюються на підставі засновницького договору. Австрійський законодавець також поділяє господарські товариства на товариства осіб, які не є юридичними особами (командитне товариство, відкрите товариство, просте товариство та негласне товариство) та товариства капіталу, які мають статус юридичних осіб (ТОВ, АТ та Європейське товариство).

У Франції всі господарські товариства наділені статусом юридичної особи, створюються на підставі установчого документу та підлягають державній реєстрації. У Естонії товариствами осіб є повні та командитні товариства, установчим документом для яких є договір про товариство, товариствами капіталу виступають ТОВ та АТ. Особливістю естонського законодавства є те, що ТОВ та АТ створюються на підставі засновницького (установчого) договору, додатком до якого є статут.

Ключові слова: корпоративне право, юридична особа, господарське товариство, об'єднання осіб, об'єднання майна, компанії, партнерства, повне товариство, командитне товариство, товариство з обмеженою відповідальністю, товариство з додатковою відповідальністю, акціонерне товариство, договір, статут.

Hapoliak T.V. The concept, types and specifics of establishing business companies in EU countries

The scientific article examines international experience regarding to the concept and types of business partnerships. The author analyzed national legislation, legal acts of the EU and Great Britain, as well as the scientific views of domestic researchers on the issues selected in the article. It is emphasized that legal approaches to the concept and types of business partnerships have common features, while each legal tradition is endowed with certain characteristics. In particular, for countries with the anglo-saxon legal system (Great Britain), the division of business associations into companies and partnerships is typical, while for countries with the romano-germanic legal system, the division into capital partnerships and partnerships of individuals is typical.

The article emphasizes that German legislation also includes partnerships that are not legal entities and are created on the basis of a founding agreement. The Austrian legislator also divides business partnerships into partnerships of individuals that are not legal entities (limited partnership, open partnership, simple partnership and closed partnership) and capital partnerships that have the status of legal entities (LLC, JSC and European company).

In France, all business companies have the status of a legal entity, are created on the basis of a constituent document and are subject to state registration. In Estonia,

partnerships are general and limited partnerships, the founding document of which is a partnership agreement, while capital partnerships are LLCs and JSCs. A feature of Estonian legislation is that LLCs and JSCs are established on the basis of a founding (establishment) agreement, the annex to which is the statute.

Keywords: corporate law, legal entity, business partnership, association of persons, association of property, companies, partnerships, general partnership, limited partnership, limited liability partnership, additional liability partnership, joint-stock company, contract, charter.